Supreme National Defense University Quarterly of Defense Strategy

https://ds.sndu.ac.ir E-ISSN: 2980-8464

Vol. 24, No. 1, Issue. 93, Spring 2026 **Received:** 2025/07/23 **Accepted:** 2026/02/01

Research paper

The Most Appropriate Strategic Planning Model for the Defense, Security, and Military Sectors

Behrouz Taslimi Kar
Ph.D. in Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran
Email: b.taslimikar05@yahoo.com
Reza Khajesarkhoyi
PhD Student, Command and Staff University of the Islamic Republic of Iran Army, Tehran, Iran
Email: reza.khajesarkhoyi92@gmail.com

Abstract

In today's rapidly changing world, developing effective strategies in the defense, security, and military sectors has become a critical necessity. The increasing complexity of operational environments, the emergence of hybrid threats, and the rapid advancement of modern military technologies necessitate that strategic planning institutions employ precise, flexible, and up-to-date models to formulate, implement, and evaluate defense policies and programs. Accordingly, selecting an appropriate strategic planning model is considered a strategic and decisive factor, constituting a fundamental pillar of success in addressing the multifaceted challenges of the operating environment. The present study aims to identify the most appropriate model or models for strategic planning in the defense, security, and military sectors. To this end, it seeks to identify the most widely used and prevalent strategic planning models, define the key criteria that a strategic planning model must address in defense, security, and military environments, and ultimately rank the most appropriate model or models for these sectors using the Analytic Hierarchy Process (AHP). This applied research adopts a descriptive-analytical methodology with a mixed-methods approach. Eleven experts were interviewed, and a sample of 19 participants was included in the study. Finally, the proposed models were ranked according to five key criteria identified by the expert panel. The findings indicated that the macro-environmental factor analysis model, Kurt Lewin's force field analysis model, and dynamic operational planning demonstrated the greatest alignment with the structural and operational requirements of the defense sector.

Keywords: Strategy, Defense Strategies, Strategic Planning Models

فصلنامه راهبرد دفاعی

سال بیست و چهارم، شماره یکم (پیاپی ۹۳)، بهار ۱۴۰۵، صص.۱-۲۶
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۱ ـ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲

مقاله پژوهشی

مناسب‌ترین الگوی تدوین راهبرد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی

بهروز تسلیمی کار
دکتری تخصصی مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
Email: b.taslimikar05@yahoo.com

رضا خواجه سرخوئی
دانشجوی دکتری، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران، ایران
Email: reza.khajesarkhoyi92@gmail.com

چکیده

در جهان متحول امروز، تدوین راهبردهای کارآمد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی بیش از هر زمان دیگری به یک ضرورت حیاتی تبدیل شده است. پیچیدگی فزاینده محیط‌های عملیاتی، ظهور تهدیدات ترکیبی و پیشرفت سریع فناوری‌های نوین نظامی، ایجاب می‌کند که نهادهای راهبردساز با بهره‌گیری از مدل‌هایی دقیق، منعطف و متناسب با الزامات روز، به طراحی، اجرا و ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌های دفاعی بپردازند. ازاین‌رو، انتخاب مدل مناسب برای تدوین راهبرد، به‌مثابه رکن بنیادین موفقیت در مواجهه با چالش‌های چندلایه محیطی، امری راهبردی و تعیین‌کننده محسوب می‌شود. در پژوهش حاضر با هدف «تعیین مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی»؛ تلاش گردیده ضمن شناسایی پُرکاربردترین و رایج‌ترین مدل‌های تدوین راهبرد، شاخص کلیدی که یک مدل تدوین راهبرد باید بتواند در محیط‌های دفاعی، امنیتی و نظامی آن‌ها را پوشش دهد تبیین و در نهایت با بهره‌گیری از روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی، مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی به‌صورت رتبه‌بندی‌شده ارائه گردند. پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش آن توصیفی-تحلیلی با رویکرد آمیخته است. در این تحقیق از ۱۱ نفر خبره به‌عنوان مصاحبه‌شونده و ۱۹ نفر به‌عنوان حجم نمونه استفاده گردیده و در نهایت با رتبه‌بندی مدل‌های پیشنهادی جامعه خبرگی براساس شاخص‌های کلیدی پنج‌گانه، مشخص گردید که مدل‌های تحلیل عوامل محیط کلان، تحلیل میدان نیروهای کرت لوین و برنامه‌ریزی عملیاتی پویا، بیشترین انطباق را با الزامات ساختاری و عملیاتی حوزه دفاعی دارند.

کلیدواژه‌ها: راهبرد، راهبردهای دفاعی، مدل‌های تدوین راهبرد

شاپا الکترونیک: ۸۴۶۴-۲۹۸۰ ♦ دانشگاه عالی دفاع ملی / فصلنامه راهبرد دفاعی

https://ds.sndu.ac.ir/ E-ISSN: 2980-8464

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

«تدوین راهبرد»[1] یکی از کلیدی‌ترین فرایندهای مدیریتی در هر سازمان است که نقشی تعیین‌کننده در هدایت مسیر آینده، بهره‌گیری بهینه از منابع، تطبیق با تغییرات محیطی و دستیابی به اهداف کلان ایفا می‌کند. در دنیای کنونی که شاهد روند سریع تغییرات هستیم، سازمان‌ها در معرض فشارهای گوناگونی چون رقابت فزاینده، عدم قطعیت‌های محیطی، نوآوری‌های فناورانه و تهدیدات چندوجهی قرار دارند. در چنین فضایی، تدوین راهبرد دیگر صرفاً یک انتخاب مدیریتی نیست، بلکه ضرورتی حیاتی برای بقا و پیشرفت تلقی می‌شود. تدوین موفق راهبرد به سازمان‌ها امکان می‌دهد تا چشم‌انداز و مأموریت خود را دقیقاً تعریف کرده، مسیر دستیابی به آن را طراحی و منابع خود را با دقت براساس اولویت‌های راهبردی تخصیص دهند.

در این میان، ابزارها و مدل‌های گوناگونی برای تدوین راهبرد توسعه یافته‌اند که هر یک براساس رویکردها، پیش‌فرض‌ها و نیازهای خاصی طراحی شده‌اند. این مدل‌ها در تلاش‌اند تا ساختاری منسجم برای تحلیل وضعیت درونی و بیرونی سازمان، تشخیص فرصت‌ها و تهدیدها و نهایتاً انتخاب و پیاده‌سازی راهبردهای مناسب فراهم آورند. از مدل تحلیل سوات گرفته تا مدل پنج نیروی رقابتی پورتر یا کارت امتیازی متوازن، هر یک دارای مزایا، محدودیت‌ها و کارکردهای ویژه‌ای هستند. بااین‌حال، هیچ‌یک از این مدل‌ها را نمی‌توان به‌طور مطلق بر دیگری برتر دانست، چراکه هرکدام در بستر خاص خود بیشترین کارایی را دارند.

بااین‌حال، در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی، تدوین راهبرد از حساسیت و پیچیدگی مضاعفی برخوردار است. در این محیط‌ها، سطح تهدیدات، سرعت تحولات، حجم داده‌ها، تنوع بازیگران و شدت پیامدهای ناشی از خطا یا تأخیر، بسیار بالا است. اشتباه در تصمیم‌گیری راهبردی می‌تواند به فجایع انسانی، شکست عملیات یا تهدید امنیت ملی منجر شود. از سوی دیگر، شرایط محیطی در این حوزه‌ها بسیار متغیر، غیرخطی و چندوجهی است

1. Strategic Formulation

و تصمیم‌سازان با اطلاعات ناقص، فریبنده یا زمان‌بر مواجه‌اند. در چنین بستری، استفاده از مدل‌هایی که صرفاً در حوزه‌های صنعتی یا تجاری آزموده شده‌اند، ممکن است ناکارآمد یا حتی خطرناک باشد؛ بنابراین، ضروری است از مدل یا الگوهایی بهره‌گیری شود که بتوانند راهبردهایی تولید کنند که هم جامع، هم واقع‌گرا و هم متناسب با ماهیت خاص محیط‌های نظامی، دفاعی و امنیتی باشند.

در گام نخست این پژوهش، با بررسی‌های اسنادی و تحلیل متون معتبر در حوزه مدیریت راهبردی و همچنین انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان مرتبط با موضوع، فهرستی از ۱۵ مدل شناخته‌شده تدوین راهبرد استخراج و در قالب یک جدول مقایسه‌ای ارائه گردیده است. در این جدول، هر مدل با توجه به تعریف، مزایا، معایب و کارکردهای کلیدی خود معرفی شده است. در گام بعدی، از طریق مصاحبه با خبرگان، مجموعه‌ای از شاخص‌های کلیدی که یک مدل تدوین راهبرد باید بتواند در محیط‌های دفاعی، امنیتی و نظامی آن‌ها را پوشش دهد، احصا گردید. سپس با استفاده از «روش تحلیل سلسله‌مراتبی»[1] این شاخص‌ها اولویت‌بندی شده و ۱۵ مدل تدوین راهبرد نسبت به این شاخص‌ها مورد ارزیابی تطبیقی قرار گرفتند. در نهایت، مدل‌ها متناسب با پوشش‌دهی و اثربخشی که با شاخص‌های راهبردی مورد نظر در محیط‌های دفاعی، امنیتی و نظامی داشته‌اند، رتبه‌بندی و ارائه گردیده‌اند.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

در دنیای امروز که تحولات فناوری، تغییرات سریع سیاسی–امنیتی و پیچیدگی‌های راهبردی بیش از پیش نمود یافته‌اند، تدوین راهبردهای مؤثر و کارآمد به یکی از چالش‌های اساسی سازمان‌ها، به‌ویژه در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی تبدیل شده است. این حوزه‌ها به‌دلیل ویژگی‌های خاص خود همچون ضرورت تصمیم‌گیری در شرایط عدم قطعیت، تحمل صفر

1. AHP: Analytic Hierarchy Process.

در خطاها، پیچیدگی محیط عملیاتی و برخورد با تهدیدات چندبُعدی و نوظهور، نیازمند رویکردهای راهبردی بسیار دقیق و جامع هستند.

با وجود توسعه گسترده در حوزه مدیریت راهبردی و وجود مدل‌های متنوع برای تدوین راهبرد، انتخاب مناسب‌ترین مدل برای محیط‌های دفاعی، امنیتی و نظامی به‌عنوان یکی از مسائل کلیدی و حیاتی مطرح است. بسیاری از مدل‌های موجود در ادبیات راهبردی با فرضیات و شرایط عمومی طراحی شده‌اند و ممکن است نتوانند تمامی پیچیدگی‌ها و حساسیت‌های خاص این حوزه‌ها را به‌طور کامل پوشش دهند. از سوی دیگر، اجرای راهبرد نادرست یا ناکارآمد در این حوزه‌ها می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیری در امنیت ملی، ثبات منطقه‌ای و حتی حیات انسان‌ها داشته باشد.

بنابراین، دغدغه اصلی محقق، شناسایی و تعیین مدل یا مدل‌هایی است که با توجه به شرایط خاص حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی، بیشترین تناسب را برای تدوین راهبرد فراهم می‌آورند. سؤال کلیدی تحقیق این است که «کدام مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد، بهترین سازگاری، کارایی و اثربخشی را در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی دارند؟» و می‌توانند به سازمان‌ها و نهادهای مرتبط در مواجهه با چالش‌های پیچیده کمک کنند.

هدف اصلی این تحقیق نیز «تعیین مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی» است تا از طریق تحلیل و بررسی جامع مزایا، معایب و کارکردهای مدل‌های موجود، چهارچوبی علمی و کاربردی برای انتخاب راهبردهای بهینه در این عرصه‌ها ارائه شود.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

۱-۲-۱. اهمیت

ارتقای کیفیت تصمیم‌سازی در محیط‌های پُرریسک و غیرخطی: در محیط‌های دفاعی، امنیتی و نظامی که ویژگی‌هایی همچون ابهام، تهدیدات چندوجهی، اطلاعات ناقص و ضرورت واکنش سریع حاکم است، کیفیت راهبردهای اتخاذشده، به‌طور مستقیم بر موفقیت یا شکست

عملیات اثرگذار است. استفاده از مدل‌های مناسب برای تدوین راهبرد، موجب می‌شود تا تصمیم‌سازی‌ها از پایه‌ای علمی‌تر و واقع‌گرایانه‌تر برخوردار بوده و با تحلیل دقیق‌تری از محیط و قابلیت‌ها صورت گیرد. این موضوع، احتمال خطاهای راهبردی را کاهش داده و از بروز خسارات جبران‌ناپذیر جلوگیری می‌کند.

تناسب‌سازی ابزارهای مدیریتی با اقتضائات بومی و تخصصی حوزه‌های نظامی: بسیاری از مدل‌های تدوین راهبرد، در زمینه‌های تجاری، صنعتی یا سازمانی توسعه یافته‌اند و الزامات و ساختارهای خاص حوزه‌های دفاعی و امنیتی در آن‌ها لحاظ نشده است. شناسایی مدل‌هایی که قابلیت بومی‌سازی و تطبیق با محیط‌های عملیاتی نظامی را دارند، می‌تواند موجب پیوند بهتر میان نظریه و عمل شده و کارآمدی نظام تصمیم‌سازی راهبردی را در این حوزه‌ها ارتقا دهد.

افزایش تاب‌آوری و پایداری راهبردی در برابر تهدیدات نوپدید: تحولات شتاب‌دار در عرصه تهدیدات امنیتی – از جنگ‌های ترکیبی گرفته تا تهدیدات سایبری و عملیات شناختی– مستلزم آن است که راهبردهای طراحی‌شده از انعطاف‌پذیری و پیش‌بینی‌پذیری بیشتری برخوردار باشند. مدل‌های قوی‌تر تدوین راهبرد، می‌توانند به نهادهای نظامی کمک کنند تا از طریق سناریونویسی دقیق، تحلیل آینده‌پژوهانه و انطباق‌پذیری پویا، آمادگی خود را در برابر طیف متنوعی از تهدیدات حفظ کرده و از غافل‌گیری راهبردی پیشگیری نمایند.

۱-۲-۲. ضرورت

ضرورت دستیابی به راهبردهای اثربخش در شرایط عدم امکان بازآزمایی و خطا: برخلاف حوزه‌های اقتصادی یا صنعتی که آزمون‌وخطا می‌تواند بخشی از فرایند تصمیم‌گیری باشد، در حوزه‌های دفاعی و امنیتی، امکان بروز خطا بسیار محدود و پیامدهای آن جبران‌ناپذیر است؛ بنابراین، مدل‌های انتخابی برای تدوین راهبرد باید آن‌چنان دقیق، جامع و سنجیده باشند که به تولید راهبردهای واقع‌بینانه، پایدار و اجراپذیر در نخستین گام منجر شوند.

ضرورت انطباق راهبردهای دفاعی با ویژگی‌های آینده‌پژوهانه و داده‌محور: تحولات فناورانه ازجمله گسترش هوش مصنوعی، جنگ الکترونیک، عملیات شناختی و «نبردهای مبتنی بر داده»[1]، موجب شده‌اند که راهبردها بدون تحلیل داده‌محور و پیش‌بینی روندهای آینده عملاً بی‌اثر شوند؛ بنابراین، انتخاب مدل‌هایی که بتوانند داده‌محوری، تحلیل چندمتغیره و آینده‌پژوهی را در فرایند تدوین راهبرد لحاظ کنند، ضرورتی بنیادین برای بقای نظام دفاعی و امنیت ملی است.

۱-۳. پیشینهٔ تحقیق

علی‌محمد احمدوند و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «الگوی پیاده‌سازی اسناد راهبردی در سازمان‌ها و نهادهای انقلابی» در سال ۱۳۹۹ با هدف «تدوین الگوی پیاده‌سازی اسناد راهبردی در سازمان‌ها و نهادهای انقلابی» پرداخته‌اند و در نهایت الگوی پیاده‌سازی اسناد راهبردی با ۵ بعد محتوایی، فرایندی، رفتاری، زمینه سازمانی و زمینه محیطی شامل ۱۵ مؤلفه و ۴۸ شاخص ارائه گردیده که می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای پیاده‌سازی و تحقق اهداف و انتظارات اسناد راهبردی در سازمان‌ها و نهادهای انقلابی مورد استفاده قرار گیرد (احمدوند و همکاران، ۱۳۹۹).

میثم فرزین و علی‌محمد احمدوند در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش رهبری سازمانی در پیاده‌سازی اسناد راهبردی در نهادهای انقلابی» نشان دادند مؤلفه‌هایی چون حمایت رهبران، گروه ائتلاف مدیریتی، سبک رهبری و شایستگی مدیریتی، نقش حیاتی در موفقیت اجرای استراتژی‌ها دارند. این نتایج اهمیت انتخاب مدل تدوین مناسب را در هماهنگی با ساختار رهبری نظامی تأیید می‌کند (فرزین و احمدوند، ۱۴۰۰).

مک‌کارتی و همکاران در تحقیقی با عنوان «برنامه‌ریزی عملیاتی پویا در جنگ: رویکرد بازی تصادفی به مبارزات نظامی»؛ با استفاده از تحلیل مارکوف، راهبردهای نظامی را در شرایط عدم قطعیت و محیط‌های چندمرحله‌ای اتخاذ می‌کند. نتایج نشان می‌دهد که این مدل

1. Data-Centric Warfare

قدرت تطبیق بالا با واقعیت‌های میدان عملیات دارد و می‌تواند مبنایی برای انتخاب مدل‌های تدوین راهبرد در محیط نظامی باشد. (McCarty et al., 2023)

۱-۴. سؤال‌های تحقیق

۱-۴-۱. سؤال اصلی

کدام مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد، بهترین سازگاری، کارایی و اثربخشی را در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی دارند؟

۱-۴-۲. سؤال‌های فرعی

۱. پُرکاربردترین و رایج‌ترین مدل‌های تدوین راهبرد کدام‌اند؟
۲. شاخص‌های کلیدی انتخاب مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی کدام‌اند؟
۳. ارزش هر یک از شاخص‌های انتخاب مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی براساس روش تحلیل سلسله‌مراتبی به چه میزان است؟
۴. رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد چگونه است؟

۱-۵. هدف‌های تحقیق

۱-۵-۱. هدف اصلی

تعیین مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی.

۱-۵-۲. هدف‌های فرعی

۱. تعیین پرکاربردترین و رایج‌ترین مدل‌های تدوین راهبرد.
۲. تبیین شاخص‌های کلیدی انتخابی مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی.

۳. تعیین ارزش هر یک از شاخص‌های انتخاب مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی براساس روش تحلیل سلسله‌مراتبی.
۴. تعیین رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد.

۱-۶. روش‌شناسی تحقیق

با توجه به نتایج پژوهش حاضر که به تعیین مدل یا مدل‌هایی از تدوین راهبرد برای حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی ختم می‌شود؛ بنابراین این پژوهش از نوع کاربردی و روش آن توصیفی-تحلیلی با رویکرد آمیخته است.

داده‌ها به دو روش کتابخانه‌ای (مطالعه منابع، اسناد، مدارک و فیش‌برداری) و میدانی (مصاحبه و پرسش‌نامه) گردآوری شده است. اطلاعات به‌دست‌آمده از مطالعه منابع به روش تحلیل محتوا، اطلاعات به‌دست‌آمده از مصاحبه به‌روش تحلیل گفتمان و با بهره‌گیری از نرم‌افزار «MAXQDA» و اطلاعات کمی نیز با استفاده از نرم‌افزار «SPSS» مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفته‌اند.

در این پژوهش، ابتدا با انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، ۱۵ مورد از رایج‌ترین و کاربردی‌ترین مدل‌های تدوین راهبرد با تأکید بر حوزه‌های دفاعی، امنیت و نظامی برای بررسی پژوهشی و همچنین ۵ شاخص به‌عنوان شاخص‌های کلیدی در رتبه‌بندی و تعیین مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد که از اثربخشی و کارایی لازم در تدوین راهبرد محیط‌های دفاعی، امنیتی و نظامی برخوردار باشد، احصا گردید.

در ادامه روند پژوهش، با تهیه پرسش‌نامه محقق ساخته، نسبت به تعیین اهمیت و تأثیر شاخص‌های پنج‌گانه اقدام تا امکان رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد متناسب با حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی با بهره‌گیری از «روش تحلیل سلسله‌مراتبی»[1]، فراهم گردد. سپس مدل‌های ۱۵ گانه تدوین راهبرد (شناسایی شده از طریق مصاحبه با خبرگان و نخبگان) براساس شاخص‌های کلیدی فوق مورد ارزیابی قرار گرفتند تا پاسخ هدف اصلی تحقیق

1. AHP: Analytic Hierarchy Process.

یعنی «تعیین مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی» از طریق رتبه‌بندی ارائه گردد.

جامعهٔ آماری در این تحقیق، شامل اساتید، محققین و پژوهشگرانی هستند که دارای مدرک تحصیلی دکتری، حداقل ۳۰ سال سابقه خدمت، حداقل ۲۰ سال سابقهٔ کار در محل‌های راهبردی و آشنا با مدل‌های تدوین راهبرد و محیط‌های دفاعی، امنیتی و نظامی بوده و به‌صورت هدفمند تعیین شده‌اند. براین‌اساس جامعهٔ آماری کیفی معادل ۱۱ نفر و حجم نمونه منطبق با جامعه آماری کمی معادل ۱۹ نفر در نظر گرفته شده است. مصاحبه به‌روش گلوله برفی تا زمان رسیدن به اشباع نظری انجام پذیرفته است. در تعیین روایی مصاحبه، از روش روایی محتوایی و کسب نظر صاحب‌نظران و برای تعیین پایایی پرسش‌نامه‌ها از آلفای کرونباخ استفاده شده که برابر جدول زیر برای پرسش‌نامه اول معادل ۰/۹۱۲ و برای پرسش‌نامه دوم معادل ۰/۸۰۶ به‌دست‌آمده است.

جدول ۱: محاسبه آلفای کرونباخ پرسش‌نامه اول

Cronbach's Alpha	N of Items
.912	5

جدول ۲: محاسبه آلفای کرونباخ پرسش‌نامه دوم

Cronbach's Alpha	N of Items
.806	525

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. راهبرد و راهبرد دفاعی

راهبرد ازجمله عوامل اصلی در موفقیت‌های هر سازمانی محسوب می‌شود. (موسی‌خانی و منشی‌زاده نائین، ۱۳۸۴: ۲۷۳) و عبارت است از «تمرکز شایستگی‌های کلیدی برخواسته‌های اساسی، مبتنی بر بایسته‌های اصولی» و مبنایی برای تمرکز تلاش و توجهات و همچنین بسیج مناسب منابع موجود در راستای «تحقق مطلوبیت‌های مورد نظر» است (احمدوند، ۱۳۸۶:

۶۰) و شامل دو جزء اساسی «هدف» و «مسیر دستیابی به هدف» است (احمدوند و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۷). راهبرد دفاعی به مجموعه‌ای از طرح‌ها و روش‌ها اطلاق می‌شود که بتوان با به‌کارگیری ابزار، وسایل، امکانات و توانمندی‌ها به اهداف سیاست دفاعی دسترسی پیدا کرد (مصاحبه با دکتر اسماعیل احمدی‌مقدم).

۲-۲. مدل‌های تدوین راهبرد

مدل‌های تدوین راهبرد، چهارچوب‌هایی مفهومی و تحلیلی هستند که به سازمان‌ها کمک می‌کنند تا با ارزیابی دقیق محیط درونی و بیرونی، تصمیماتی هدفمند و راهبردهایی منسجم برای آینده اتخاذ کنند. این مدل‌ها به‌طور گسترده‌ای در مدیریت راهبردی، ازجمله در حوزه‌های دفاعی، امنیتی، تجاری و عمومی مورد استفاده قرار می‌گیرند (McCarthy et al., 2020). مدل‌هایی چون SWOT، PESTLE، کارت امتیازی متوازن، مدل پنج نیروی رقابتی پورتر و غیره، هر یک دارای نقاط قوت، محدودیت‌ها و کاربردهای مختص به خود هستند و انتخاب میان آن‌ها وابسته به شرایط محیطی، نوع سازمان و اهداف مورد نظر است (Bryson, 2018). برهمین‌اساس، نمی‌توان به‌طور مطلق یکی از این الگوها را بر دیگران ارجح دانست، چراکه هر مدل در بستر خاصی عملکرد بهینه‌تری دارد و مزایا و معایب آن‌ها در تعامل با مقتضیات عملیاتی معنا می‌یابد (Hill et al., 2014 و احمدوند و همکاران، ۱۳۹۹).

۲-۳. مصاحبه با خبرگان و نخبگان

با توجه به کثرت مدل‌های موجود در حوزه تدوین راهبرد که هر یک دارای ویژگی‌ها، کارکردها و زمینه‌های کاربردی خاص خود هستند و ازآنجاکه انتخاب مدل مناسب برای حوزه‌های تخصصی همچون دفاع، امنیت و نظامی نیازمند انطباق دقیق با اقتضائات محیطی، نهادی و عملیاتی این حوزه‌ها است، ضرورت انجام مصاحبه با خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه برای تشخیص مدل‌های پرکاربردتر، رایج‌تر و مرتبط‌تر با موضوع تحقیق احساس شد. براین‌اساس، مصاحبه‌هایی با جمعی از اساتید، محققین و پژوهشگران راهبردی آشنا با

مدل‌های تدوین راهبرد و دارای سابقه در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی انجام شد. نتیجه جمع‌بندی نظرات مصاحبه‌شوندگان منجر به شناسایی ۱۵ مدل تدوین راهبرد شد که می‌توانند برای بررسی دقیق‌تر در چهارچوب پژوهش حاضر مناسب باشند. این مدل‌ها عبارت‌اند از مدل تحلیل عوامل محیط کلان (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری، حقوقی و زیست‌محیطی)[۱]، مدل «قوت، ضعف، فرصت و تهدید»[۲]، مدل «کارت امتیازی متوازن»[۳]، مدل «اقیانوس آبی»[۴]، مدل «برنامه‌ریزی راهبردی پیرس»[۵]، «ماتریس اسپیس»[۶] و مدل «برنامه‌ریزی عملیاتی پویا»[۷]، مدل «برنامه‌ریزی راهبردی کمی»[۸]، مدل «برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو»[۹]، مدل «ترکیبی»[۱۰] (SWOT + QSPM + SPACE)، مدل «آرمان‌محور» (قوت، فرصت، آرمان، نتایج)[۱۱]، مدل «تحلیل میدان نیروهای کرت لوین»[۱۲]، مدل «تحلیل بازی»[۱۳]، مدل «وی‌آرآی‌او»[۱۴] و مدل «هوشمندی راهبردی مینتزبرگ»[۱۵]

جدول ۳: مقایسه تطبیقی مدل‌های تدوین راهبرد

مدل	معرفی	کاربرد	مزایا	معایب	منبع
مدل تحلیل عوامل محیط کلان	تحلیل جامع محیط خارجی براساس شش مؤلفه کلیدی	درک تهدیدات و فرصت‌های محیطی مؤثر بر راهبردهای کلان دفاعی	دید وسیع نسبت به تحولات بیرونی؛ ابزار پیش بینی روندها	عدم توجه به عوامل درونی سازمان	Aguilar (1967)

1. PESTLE: Political, Economic, Social, Technological, Legal, Environmental.
2. SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats.
3. BSC: Balanced Scorecard.
4. Blue Ocean Strategy
5. Pearce Strategic Planning Model
6. SPACE Matrix: Strategic Position and Action Evaluation Matrix.
7. Dynamic Operational Planning Model
8. QSPM – Quantitative Strategic Planning Matrix
9. Scenario Planning
10. Integrated Strategic Analysis Models **(**SWOT + QSPM + SPACE**)**
11. SOAR Analysis – Strengths, Opportunities, Aspirations, Results
12. Lewin’s Force Field Analysis
13. Game Theory – Rational Strategic Interaction
14. VRIO Framework – Value, Rarity, Imitability, Organization
15. Mintzberg's Strategic Types – Deliberate, Emergent, Realized Strategies

مدل	معرفی	کاربرد	مزایا	معایب	منبع
SWOT	تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها	پایه‌ریزی تحلیل وضعیت و گزینه‌های راهبردی اولیه	ساده، قابل فهم، قابل ترکیب با سایر مدل‌ها	فاقد اولویت‌بندی	Weihrich (1982)
مدل کارت امتیازی متوازن	ارزیابی عملکرد راهبردی در چهار بُعد	پیاده‌سازی و پایش اهداف کلان امنیتی-نظامی	تمرکز بر شاخص‌های کمی و کیفی	طراحی پیچیده و نیازمند داده دقیق	Kaplan & Norton (1992)
مدل اقیانوس آبی	خلق فضای راهبردی جدید با حذف رقابت سنتی	طراحی راهبردهای نوآورانه برای مقابله با تهدیدات غیرمتقارن	تمرکز بر نوآوری و خلق ارزش	عدم پیش بینی‌پذیری کامل پیامدها	Kim & Mauborgne (2005)
مدل پیرس	چهارچوب گام‌به‌گام برای تدوین و اجرای راهبرد	طراحی برنامه راهبردی جامع برای نهادهای نظامی	منسجم، ساختارمند، آزموده در سازمان‌های بزرگ	نیازمند منابع تحلیلی زیاد و زمان‌بر	Pearce & Robinson (2003)
SPACE	تحلیل جایگاه راهبردی با استفاده از چهار شاخص	تصمیم‌گیری برای انتخاب نوع راهبرد در حوزه نظامی	گرافیکی، شهودی، قابل ترکیب	نیاز به برآوردهای عددی دقیق	Rowe et al. (1994)
مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا	هماهنگی تاکتیکی و عملیاتی در شرایط متغیر	مناسب برای عملیات پیچیده نظامی با محیط ناپایدار	چابکی بالا؛ انطباق سریع با تغییرات	پیچیدگی در طراحی و پیاده‌سازی	Mintzberg (1994)

مدل	معرفی	کاربرد	مزایا	معایب	منبع
QSPM	ارزیابی کمّی جذابیت گزینه‌های راهبردی	انتخاب بهینه‌ترین گزینه دفاعی با رویکرد عددی	مبنای کمی تصمیم‌گیری راهبردی	اتکا به قضاوت ذهنی در وزن‌دِهی	David (2011)
مدل سناریونویسی	طراحی آینده‌های محتمل و تدوین راهبرد متناسب	آمادگی در برابر سناریوهای مختلف تهدید و بحران	تفکر آینده‌نگر؛ تقویت آمادگی	تحلیل کیفی دشوار و زمان‌بر	Schoemaker (1995)
مدل ترکیبی	مدل جامع برای تحلیل چندبُعدی راهبرد	افزایش دقت و عمق تحلیل‌های دفاعی	ترکیب نقاط قوت هر ابزار تحلیلی	نیازمند مهارت بالا و زمان تحلیل زیاد	David (2011); Rowe et al. (1994)
SOAR	تمرکز بر قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج	طراحی راهبردهای مثبت‌گرا و انگیزه‌ساز	الهام‌بخش و متمرکز بر آینده مطلوب	بی‌توجهی به تهدیدات و محدودیت‌ها	Stavros & Hinrichs (2009)
مدل کرت لوین	تحلیل عوامل محرک و بازدارنده تغییر	مدیریت تغییر ساختاری در سازمان‌های دفاعی	سادگی در فهم؛ کاربرد در تحول سازمانی	فقط محدود به تغییر سازمانی	Lewin (1951)
مدل تحلیل بازی	بررسی تصمیم‌گیری بازیگران در شرایط تعارض	شبیه‌سازی رفتار دشمن و تعاملات راهبردی	تحلیل رقابتی و تعاملات راهبردی	نیاز به مفروضات دقیق و ساده‌سازی محیط	Von Neumann & Morgenstern (1944)

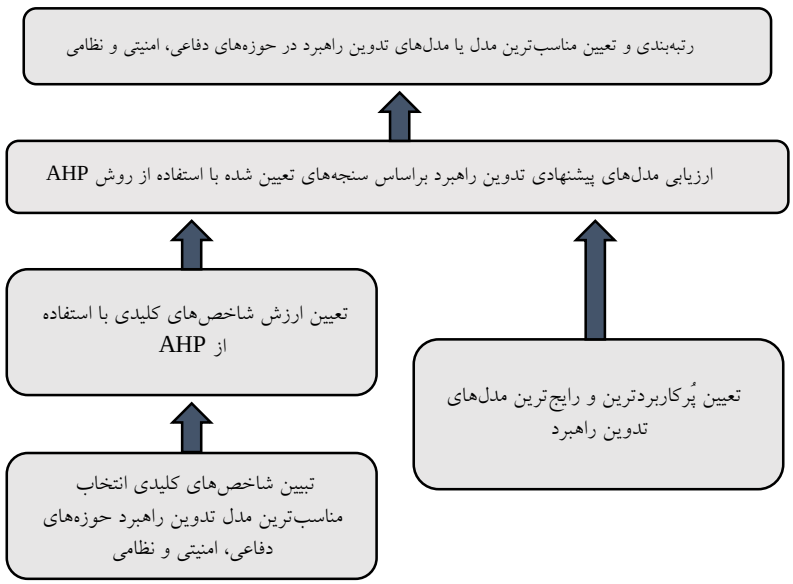
مدل	معرفی	کاربرد	مزایا	معایب	منبع
مدل VRIO	تحلیل منابع راهبردی از چهار منظر کلیدی	ارزیابی مزیت رقابتی منابع دفاعی	تمرکز بر مزیت درونی و منابع کلیدی	بی‌توجهی به عوامل بیرونی	Barney (1991)
مدل مینتزبرگ	تحلیل انواع راهبردها: تعمدی، نوظهور، تحقق‌یافته	مطالعه تطبیقی در شکل‌گیری راهبرد در میدان عمل	انعطاف مفهومی؛ فهم فرایند واقعی	سختی کاربرد عملی برای طراحی برنامه	Mintzberg (1994)

درخصوص پاسخ به سؤال دوم تحقیق مبنی بر این‌که «شاخص‌های کلیدی انتخاب مناسب‌ترین مدل یا مدل‌های تدوین راهبرد در حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی کدام‌اند؟»، نظرات مصاحبه‌شوندگان حاکی از آن بود که انتخاب مدل مناسب باید بر پایه ترکیبی از شاخص‌های تخصصی و عملیاتی استوار باشد و مجموعاً ۵ شاخص کلیدی توسط خبرگان به‌عنوان معیارهای اصلی انتخاب مدل مناسب به‌شرح زیر احصا گردید.

۱. پاسخ‌گویی به محیط‌های عملیاتی پیچیده و ترکیبی؛
۲. پشتیبانی از رویکردهای مأموریت محور؛
۳. انعطاف‌پذیر و قابلیت پاسخ‌گویی به شرایط متغیر؛
۴. پاسخ‌گویی به نیاز عملیات مشترک و مرکب؛
۵. امکان ارزیابی و سنجش پایداری و اثربخشی راهبردها.

۲-۴. چهارچوب نظری تحقیق

یافته‌های حاصل از مصاحبه با خبرگان که پاسخ دو سؤال تحقیق را در خود جای داده است، مبنای چهارچوب نظری پژوهش حاضر است. در پاسخ سؤال اول تحقیق تعداد ۱۵ مدل تدوین راهبرد به‌عنوان پایه و مبنا برای تشکیل جدول مقایسه تطبیقی و در جواب سؤال دوم تحقیق تعداد ۵ شاخص کلیدی به‌عنوان مبنای ارزیابی مدل‌های پیشنهادی برای تحقق هدف اصلی پژوهش ارائه گردیده است. با توجه به توضیحات فوق، الگوی نظری این تحقیق به شکل زیر خواهد بود.

شکل ۱: چهارچوب نظری تحقیق

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه‌وتحلیل آن‌ها

بدواً با تنظیم پرسش‌نامه محقق ساخته و استفاده از «روش تحلیل سلسله‌مراتبی»[1]، نسبت به تعیین میزان اهمیت و اثرگذاری شاخص‌های پنج‌گانه کلیدی احصا شده جهت ارزیابی

1. AHP: Analytic Hierarchy Process.

مدل‌های تدوین راهبرد برای حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی اقدام گردید که نتایج آن به‌شرح زیر است.

جدول ۴: تعیین میزان اهمیت و اثرگذاری شاخص‌های کلیدی ۵ گانه از طریق AHP

ردیف	شاخص‌های احصا شده	نرمالیزه
۱	پاسخ‌گویی به محیط‌های عملیاتی پیچیده و ترکیبی	۰/۲
۲	پشتیبانی از رویکردهای مأموریت محور	۰/۲
۳	انعطاف‌پذیر و قابلیت پاسخ‌گویی به شرایط متغیر	۰/۲
۴	پاسخ‌گویی به نیاز عملیات مشترک و مرکب	۰/۲
۵	امکان ارزیابی و سنجش پایداری و اثربخشی راهبردها	۰/۲

نتایج جدول فوق بیانگر آن است که تمام شاخص‌های احصا شده دارای ارزش یکسانی بوده و هیچ‌کدام بر دیگری برتری ندارند. پس از ارزش‌سنجی و تعیین میزان اهمیت و اثرگذاری شاخص‌های پنج‌گانه، با تهیه پرسش‌نامه دوم، نسبت به سنجش مدل‌های تدوین راهبرد پیشنهادی خبرگان و نخبگان (۱۵ مدل منتخب) براساس سنجه‌ها و محاسبه نهایی رتبه‌بندی مدل‌ها اقدام که نتایج حاصل براساس سنجه‌ها به‌شرح جداول زیر است.

جدول ۵: رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد براساس سنجه پاسخ‌گویی به محیط‌های عملیاتی پیچیده و ترکیبی از طریق AHP

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱	مدل تحلیل عوامل محیط کلان	۰/۰۳۷۴	۷
۲	مدل تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	۰/۰۳۱۶	۱۵
۳	مدل کارت امتیازی متوازن	۰/۰۳۴۴	۱۲
۴	مدل اقیانوس آبی	۰/۰۳۲۱	۱۳
۵	مدل برنامه‌ریزی راهبردی پیرس	۰/۱۳۰۸	۲
۶	مدل تحلیل موقعیت راهبردی و ارزیابی عملکرد	۰/۰۳۸۶	۶
۷	مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا	۰/۲۷۰۶	۱
۸	مدل برنامه‌ریزی راهبردی کمّی	۰/۰۳۲۰	۱۴
۹	مدل برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو	۰/۱۰۸۱	۳
۱۰	مدل ترکیبی SWOT + QSPM + SPACE	۰/۰۳۶۸	۸

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱۱	مدل آرمان‌محور قوت، فرصت، آرمان، نتایج	۰/۰۳۶۲	۱۰
۱۲	مدل تحلیل میدان نیروهای کرت لوین	۰/۰۹۹۸	۴
۱۳	مدل تحلیل بازی	۰/۰۳۹۰	۵
۱۴	مدل وی‌آرآی‌او	۰/۰۳۶۲	۱۱
۱۵	مدل هوشمندی راهبردی مینتزبرگ	۰/۰۳۶۴	۹

جدول ۶: رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد براساس سنجه پشتیبانی از رویکردهای مأموریت محور از طریق AHP

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱	مدل تحلیل عوامل محیط کلان	۰/۰۷۸۱	۴
۲	مدل تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	۰/۰۴۷۱	۱۳
۳	مدل کارت امتیازی متوازن	۰/۰۴۹۱	۱۲
۴	مدل اقیانوس آبی	۰/۰۶۵۱	۶
۵	مدل برنامه‌ریزی راهبردی پیرس	۰/۰۵۷۵	۷
۶	مدل تحلیل موقعیت راهبردی و ارزیابی عملکرد	۰/۰۵۵۴	۹
۷	مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا	۰/۱۳۱۵	۲
۸	مدل برنامه‌ریزی راهبردی کمّی	۰/۰۵۳۵	۱۰
۹	مدل برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو	۰/۰۶۵۵	۵
۱۰	مدل ترکیبی SWOT + QSPM + SPACE	۰/۰۵۰۵	۱۱
۱۱	مدل آرمان‌محور قوت، فرصت، آرمان، نتایج	۰/۰۵۵۶	۸
۱۲	مدل تحلیل میدان نیروهای کرت لوین	۰/۰۹۸۳	۳
۱۳	مدل تحلیل بازی	۰/۱۳۸۳	۱
۱۴	مدل وی‌آرآی‌او	۰/۰۱۵۱	۱۵
۱۵	مدل هوشمندی راهبردی مینتزبرگ	۰/۰۳۹۳	۱۴

جدول ۷: رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد براساس سنجه انعطاف‌پذیر و قابلیت پاسخ‌گویی به شرایط متغیر از طریق AHP

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱	مدل تحلیل عوامل محیط کلان	۰/۱۶۷۷	۱
۲	مدل تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	۰/۰۴۰۱	۱۰

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۳	مدل کارت امتیازی متوازن	۰/۰۶۵۱	۶
۴	مدل اقیانوس آبی	۰/۰۵۷۹	۸
۵	مدل برنامه‌ریزی راهبردی پیرس	۰/۰۶۰۶	۷
۶	مدل تحلیل موقعیت راهبردی و ارزیابی عملکرد	۰/۰۸۹۷	۳
۷	مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا	۰/۰۳۶۱	۱۲
۸	مدل برنامه‌ریزی راهبردی کمّی	۰/۰۳۵۱	۱۳
۹	مدل برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو	۰/۰۶۸۶	۵
۱۰	مدل ترکیبی SWOT + QSPM + SPACE	۰/۰۸۴۷	۴
۱۱	مدل آرمان‌محور قوت، فرصت، آرمان، نتایج	۰/۰۱۸۵	۱۵
۱۲	مدل تحلیل میدان نیروهای کرت لوین	۰/۱۵۸۸	۲
۱۳	مدل تحلیل بازی	۰/۰۴۶۳	۹
۱۴	مدل وی‌آرآی‌او	۰/۰۳۱۲	۱۴
۱۵	مدل هوشمندی راهبردی مینتزبرگ	۰/۰۳۹۹	۱۱

جدول ۸: رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد براساس سنجه پاسخ‌گویی به نیاز عملیات مشترک و مرکب از طریق AHP

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱	مدل تحلیل عوامل محیط کلان	۰/۱۸۷۶	۱
۲	مدل تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	۰/۰۴۵۱	۱۱
۳	مدل کارت امتیازی متوازن	۰/۰۹۳۱	۳
۴	مدل اقیانوس آبی	۰/۰۴۷۵	۱۰
۵	مدل برنامه‌ریزی راهبردی پیرس	۰/۰۸۴۵	۵
۶	مدل تحلیل موقعیت راهبردی و ارزیابی عملکرد	۰/۰۹۲۰	۴
۷	مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا	۰/۰۵۴۳	۸
۸	مدل برنامه‌ریزی راهبردی کمّی	۰/۰۲۴۸	۱۴
۹	مدل برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو	۰/۰۷۱۱	۶
۱۰	مدل ترکیبی SWOT + QSPM + SPACE	۰/۰۵۵۶	۷
۱۱	مدل آرمان‌محور قوت، فرصت، آرمان، نتایج	۰/۰۱۶۱	۱۵
۱۲	مدل تحلیل میدان نیروهای کرت لوین	۰/۱۱۵۱	۲
۱۳	مدل تحلیل بازی	۰/۰۵۲۴	۹

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱۴	مدل وی‌آرآی‌او	۰/۰۳۱۳	۱۲
۱۵	مدل هوشمندی راهبردی مینتزبرگ	۰/۰۲۹۵	۱۳

جدول ۹: رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد براساس سنجه امکان ارزیابی و سنجش پایداری و اثربخشی راهبردها از طریق AHP

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱	مدل تحلیل عوامل محیط کلان	۰/۱۳۴۰	۱
۲	مدل تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	۰/۰۸۶۲	۶
۳	مدل کارت امتیازی متوازن	۰/۰۷۷۲	۷
۴	مدل اقیانوس آبی	۰/۰۷۲۶	۸
۵	مدل برنامه‌ریزی راهبردی پیرس	۰/۰۳۴۶	۱۱
۶	مدل تحلیل موقعیت راهبردی و ارزیابی عملکرد	۰/۰۹۴۲	۲
۷	مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا	۰/۰۳۳۳	۱۲
۸	مدل برنامه‌ریزی راهبردی کمّی	۰/۰۴۸۳	۱۰
۹	مدل برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو	۰/۰۹۳۳	۳
۱۰	مدل ترکیبی SWOT + QSPM + SPACE	۰/۰۸۷۰	۵
۱۱	مدل آرمان‌محور قوت، فرصت، آرمان، نتایج	۰/۰۲۹۸	۱۳
۱۲	مدل تحلیل میدان نیروهای کرت لوین	۰/۰۹۱۳	۴
۱۳	مدل تحلیل بازی	۰/۰۶۳۶	۹
۱۴	مدل وی‌آرآی‌او	۰/۰۲۷۴	۱۴
۱۵	مدل هوشمندی راهبردی مینتزبرگ	۰/۰۲۷۱	۱۵

جدول ۱۰: رتبه‌بندی مدل‌های تدوین راهبرد براساس تمام سنجه‌های حوزه دفاعی، امنیتی و نظامی از طریق AHP

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۱	مدل تحلیل عوامل محیط کلان	۰/۱۲۱۰	۱
۲	مدل تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	۰/۰۵۰۰	۱۱
۳	مدل کارت امتیازی متوازن	۰/۰۶۳۸	۸
۴	مدل اقیانوس آبی	۰/۰۵۵۰	۱۰
۵	مدل برنامه‌ریزی راهبردی پیرس	۰/۰۷۳۶	۶

ردیف	نام مدل	نرمالیزه	رتبه‌بندی
۶	مدل تحلیل موقعیت راهبردی و ارزیابی عملکرد	۰/۰۷۴۰	۵
۷	مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا	۰/۱۰۵۲	۳
۸	مدل برنامه‌ریزی راهبردی کمّی	۰/۰۳۸۸	۱۲
۹	مدل برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو	۰/۰۸۱۳	۴
۱۰	مدل ترکیبی SWOT + QSPM + SPACE	۰/۰۶۲۹	۹
۱۱	مدل آرمان‌محور قوت، فرصت، آرمان، نتایج	۰/۰۳۱۲	۱۴
۱۲	مدل تحلیل میدان نیروهای کرت لوین	۰/۱۱۲۷	۲
۱۳	مدل تحلیل بازی	۰/۰۶۷۹	۷
۱۴	مدل وی‌آرآی‌او	۰/۰۲۸۲	۱۵
۱۵	مدل هوشمندی راهبردی مینتزبرگ	۰/۰۳۴۴	۱۳

۴. نتیجه‌گیری

در شرایط آنارشی کنونی که محیط جنگ‌های آینده به‌شدت متغیر گردیده، برنامه‌ریزی راهبردی در عرصه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی به یکی از موضوعات حیاتی و تأثیرگذار در مؤلفه‌های قدرت ملی تبدیل شده است. دیگر نمی‌توان با تکیه بر مدل‌های سنتی به مواجهه با تهدیدهایی رفت که در سطوح مختلف، به‌صورت هم‌زمان و ترکیبی ظهور پیدا می‌کنند. پیچیدگی فزاینده میدان نبرد، ظهور فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی، عملیات چندبُعدی، مشترک و مرکب و همچنین الزامات کلیدی تصمیم‌گیری در شرایط نامطمئن ایجاب می‌کنند که الگوهای تدوین راهبرد نیز متناسب با این تحولات، بازآفرینی شوند.

از همین منظر، در پژوهش حاضر تلاش شد با بهره‌گیری از روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی، مجموعه‌ای متشکل از پانزده مدل معتبر و کاربردی در برنامه‌ریزی راهبردی (جدول ۳) را با هدف انتخاب و ارزیابی مناسب‌ترین مدل‌ها برای کاربست در حوزه‌های نظامی، دفاعی و امنیتی مورد مطالعه تطبیقی و مقایسه‌ای قرار گیرند. در این مسیر، پنج شاخص کلیدی و حیاتی (جدول ۴) به‌عنوان مبنای ارزیابی و سنجش انتخاب شدند که هر یک به‌طور مستقیم به الزامات محیط‌های عملیاتی آینده مربوط بوده و دارای تأثیر حیاتی در موفقیت یا ناکامی راهبردهای دفاعی هستند.

در مرحله نخست، تمامی شاخص‌ها در ارزیابی تطبیقی، وزنی برابر دریافت کردند. این نتیجه، یافته‌ای ارزشمند و کلیدی است که نشان می‌دهد در محیط‌های پیچیده و پویا، هیچ‌یک از این ابعاد قابل حذف یا کم‌اهمیت تلقی نمی‌شوند. بلکه هرگونه مدل‌سازی راهبردی مؤثر باید بتواند به‌صورت هم‌زمان به این پنج بُعد پاسخ دهد.

در گام بعدی؛ مدل‌های ۱۵ گانه نسبت به هر یک از شاخص‌ها مورد سنجش قرار گرفته و تعیین رتبه شدند و در نهایت به‌صورت تجمیعی نسبت به شاخص‌های کلیدی ۵ گانه مورد ارزیابی قرار گرفتند. (جداول ۵ الی ۱۰)

مطابق ارزیابی‌های انجام‌شده در «پاسخ‌گویی به محیط‌های عملیاتی پیچیده و ترکیبی»، مدل‌هایی همچون برنامه‌ریزی عملیاتی پویا، برنامه‌ریزی راهبردی پیرس و برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو در صدر قرار گرفتند. در «پشتیبانی از رویکردهای مأموریت‌محور»، مدل‌های تحلیل بازی، تحلیل میدان نیروی کرت لوین و تحلیل عوامل محیط کلان بیشترین امتیاز را دریافت کردند. در «انعطاف‌پذیری و پاسخ به شرایط متغیر»، مدل‌های PESTEL، کرت لوین و SPACE رتبه بالاتری نسبت به سایرین کسب کردند. در «پاسخ‌گویی به عملیات مشترک و مرکب»، مدل‌های PESTEL، کارت امتیازی متوازن و SPACE کارایی بالاتری نشان دادند و درخصوص شاخص «ارزیابی پایداری و اثربخشی راهبردها» نیز، مجدداً PESTEL، SPACE و برنامه‌ریزی سناریومحور در رتبه‌های نخست قرار گرفتند. نهایتاً با تجمیع امتیازات و تحلیل نهایی در تمامی شاخص‌ها، پنج مدل برتر و قابل توصیه برای استفاده در حوزه‌های دفاعی و نظامی که بیشترین تطابق را با شاخص‌های عملیاتی نوین دارند، به شرح زیر شناسایی شدند:

۱. مدل تحلیل عوامل محیط کلان: جامع‌ترین مدل برای تحلیل محیط پیچیده و نامطمئن کلان؛
۲. مدل تحلیل میدان کرت لوین: برای تحلیل تعادل یا عدم تعادل نیروهای پیشران و بازدارنده؛
۳. مدل برنامه‌ریزی عملیاتی پویا: مناسب برای عملیات پویا و نیازمند بازطراحی مستمر راهبرد؛

۴. مدل برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر سناریو: مفید برای مواجهه با آینده‌های متکثر و ناشناخته؛

۵. مدل تحلیل موقعیت راهبردی و ارزیابی عملکرد: تلفیقی از تحلیل وضعیت رقابتی، محیطی، مالی و ثبات.

درمجموع، یافته‌های این تحلیل نشان می‌دهد که انتخاب مدل مناسب در طراحی راهبردهای نظامی و دفاعی نباید بر مبنای تجربه‌های گذشته یا ترجیحات ذهنی باشد؛ بلکه باید مبتنی بر سنجشی دقیق، تطبیقی و چندشاخصه از تناسب مدل با اقتضائات میدان نبرد آینده باشد. این پژوهش نشان داد که مدل‌هایی که دارای عمق محیط‌شناختی، انعطاف عملیاتی، ساختار پاسخ‌گو و ابزارهای تحلیل پویای چندلایه هستند، در تدوین راهبردهای حوزه‌های دفاعی، امنیتی و نظامی نقشی کلیدی خواهند داشت. درواقع انتخاب مدل تنها یک گام فنی یا تحلیلی نیست، بلکه تصمیمی بنیادین و راهبردی است که می‌تواند پیامدهای ژرف و بلندمدتی در موفقیت یا ناکامی طرح‌های کلان امنیتی و دفاعی کشورها داشته باشد.

فهرست منابع

احمدوند، علی‌محمد (۱۳۸۶)، ***درباره راهبرد (مقدمه‌ای بر تدوین طرح راهبردی در ناجا)***، دوماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال سوم، شماره دهم.

احمدوند، علی‌محمد؛ شریفی، مجید؛ یوسفی، امیررضا (۱۳۹۹)، ***الگوی پیاده‌سازی اسناد راهبردی در سازمان‌ها و نهادهای انقلابی***، فصلنامه راهبرد دفاعی.

احمدوند، علی‌محمد؛ قاضی‌زاده، سیدضیاءالدین؛ نواب اصفهانی، محمدرضا (۱۳۸۹)، ***مروری بر مدل‌های انتخاب راهبرد و ارائه یک مدل پیشنهادی***، نشریه مدیریت فردا، سال ۹، شماره ۲۳.

فرزین، میثم؛ علی‌محمد احمدوند (۱۴۰۰)، ***بررسی نقش رهبری سازمانی در پیاده‌سازی اسناد راهبردی در نهادهای انقلابی***، نشریه مطالعات راهبردی ناجا سال ۶ ، شماره ۲۰.

موسی‌خانی، مرتضی و منشی‌زاده نائین، مسعود، (۱۳۸۴)، ***سازمان و مدیریت***، جلد اول و دوم، چاپ دوم، انتشارات: دانشگاه آزاد اسلامی قزوین.

References

Aguilar, F. J. (1967). Scanning the Business Environment. New York, NY: Macmillan.

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of Management, 17(1), 99–120.

Bryson, J. M. (2018). Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement (5th ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

David, F. R. (2011). Strategic Management: Concepts and Cases. Pearson.

Hill, C. W. L., Jones, G. R., & Schilling, M. A. (2014). Strategic Management: Theory: An Integrated Approach (11th ed.). Cengage Learning.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1992). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Kim, W. C., & Mauborgne, R. (2005). Blue Ocean Strategy: How to Create Uncontested Market Space and Make the Competition Irrelevant. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Lewin, K. (1951). Field Theory in Social Science. New York, NY: Harpe.

McCarty, N., Thompson, J., & Lin, Y. (2023). Dynamic operational planning in warfare: A stochastic game approach to military campaigns. Journal of Defense Strategy and Analysis, 42(3), 101–125.

Mintzberg, H. (1994). The Rise and Fall of Strategic Planning. New York, NY: Free Press.

Pearce, J. A., & Robinson, R. B. (2003). Strategic Management: Formulation, Implementation, and Control. McGraw-Hill.

Rowe, A. J., Mason, R. O., Dickel, K. E., Mann, R. B., & Mockler, R. J. (1994). Strategic Management: A Methodological Approach. Addison-Wesley.

Schoemaker, P. J. H. (1995). Scenario planning: A tool for strategic thinking. Sloan Management Review, 36(2), 25–40.

Stavros, J. M., & Hinrichs, G. (2009). The Thin Book of SOAR: Building Strengths-Based Strategy. Thin Book Publishing.

Von Neumann, J., & Morgenstern, O. (1944). Theory of Games and Economic Behavior. Princeton University Press.

Weihrich, H. (1982). The TOWS matrix—A tool for situational analysis. Long Range Planning, 15(2), 54–66.